

Volby do Evropského parlamentu v roce 2009 optikou konceptu voleb druhého řádu

Eva Jogheevá* (274236@mail.muni.cz)

Vlastimil Havlík† (havlik@fss.muni.cz)

Abstract

The 2009 European Parliament Elections in the Context of the Second-order Elections Theory. The first part of this study tries briefly to introduce the concept of second-order elections. The last chapter of this part offers selective outline of linking researches in this area. The aim of the second part of this text is to apply the concept of second-order elections to the results of European Parliament elections in 2009 and to compare them with previous first-order elections. The first chapter of the second part dealing with the voter turnout tries to prove the presumption that in second-order elections the turnout is lower than in first-order elections. The second chapter compares support for government parties in EP elections in 2009 with previous first-order elections. The third chapter through the index of effective number of parties verifies the presumption that in second-order election small parties do better.

Keywords

second-order elections, European Parliament elections, voter turnout, government parties, electoral cycle, small parties

Note

Tento text byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu Volební cyklus ve střední a východní Evropě: aktéři a strategie (kód MUNI/A/0969/2009).

---

*Eva Jogheevá je studentkou magisterského studijního programu politologie na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.

†Vlastimil Havlík působí jako odborný asistent na Katedře politologie a jako výzkumný pracovník na Institutu pro srovnávací politologický výzkum Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Kontakt: havlik@fss.muni.cz

Úvod

Roku 1979 se občané tehdejších Evropských společenství (ES), tedy dnešní Evropská unie (EU) poprvé přímo účastnili výběru svých zástupců v Evropském parlamentu (EP). V souvislosti s analýzou těchto prvních přímých „eurovoleb“ byly položeny základy teorie či spíše konceptu druhořadých voleb (*second-order elections*), který popsal základní rysy těchto voleb v protikladu k tzv. volbám prvořadým (*first-order elections*), tedy volbám do národních parlamentů (případně do důležitější z komor v případě bikameralismu), či prezidentským (v případě prezidentského režimu). Přestože volby do EP nejsou jediné, které se dají považovat za druhořadé – patří sem ještě volby komunální, regionální či volby do méně významných komor v případě dvoukomorových parlamentů, jsou z hlediska výzkumu v rámci komparace všech zemí Evropské unie zřejmě nejvhodnějším objektem zkoumání. Za prvé se ve všech zemích konají *de facto* ve stejnou dobu a za druhé má EP ve vztahu ke všem zemím EU stejné pravomoci, na rozdíl od místních a regionálních orgánů, jejichž pravomoci se v každé ze zemí EU díky specifické podobě politického systému liší.

Předložený text se zabývá analýzou voleb do EP v roce 2009, a to právě optikou konceptu voleb druhého řádu. Jeho cílem je odpovědět na otázku, zda i volby do EP v roce 2009 odpovídaly charakteristikám, které bývají volbám druhého řádu připisovány. Pro potvrzení nebo vyvrácení tohoto předpokladu poslouží analýza volebních výsledků, zejména výše volební účasti a výsledky politických stran ve srovnání s volbami do národního parlamentu.

Koncept voleb druhého řádu

Jak bylo zmíněno výše, koncept druhořadých voleb tak, jak jej v roce 1980 formulovali němečtí politologové Karlheinz Reif a Herman Schmitt, vznikl v přímé reakci na výsledky prvních přímých voleb do EP.

Podstatou konceptu druhořadých voleb je poukázání na menší význam určitého typu voleb ve srovnání s hlavní volební soutěží v rámci daného politického systému. Za ty Reif se Schmittem (1980) považovali v závislosti na typu politického režimu buď volby do národního parlamentu nebo volby prezidentské. Prvořadými volbami jsou tedy ty, které se jeví jako rozhodující z hlediska fungování konkrétního politického systému. Naopak méně významnými – druhořadými jsou všechny ostatní volební soutěže (tedy volby do EP, regionální volby, doplňovací apod.). Konstatování o menším významu určitých voleb má přitom významné implikace z hlediska volebního chování.¹

V první řadě menší význam druhořadých voleb zapříčiňuje nižší volební účast. Voliči nepokládají druhořadé volby za natolik důležité, aby je to donutilo jít k volbám. Svoji neúčasti neriskují vzhledem k relativně nižšímu významu druhořadé arény zas tak mnoho. Volební účast bývá zpravidla o něco vyšší, pokud se souběžně s druhořadými volbami konají národní volby nebo referendum o důležité otázce, případně pokud je zakotvena volební povinnost (v takovém případě se úroveň volební účasti v prvořadých a druhořadých volbách přibližuje).

Dále výsledky malých, nových nebo radikálních politických stran jsou v druhořadých volbách lepší než ve volbách prvořadých. Velké politické strany naopak mohou v prvořadých volbách získávat hlasy i od voličů, kteří se ve skutečnosti ztotožňují s nějakou novou či malou politickou stranou, ale ze strachu z propadnutí hlasu ho dají velké straně. V druhořadých volbách, ve kterých je méně v sázce, pak voliči hlasují podle svých skutečných preferencí. V této souvislosti někteří autoři rozlišují tzv. hlasování srdcem (*vote with heart*) a hlasování hlavou (*vote with head*, srov. Marsh, 2005, s. 53).

¹Nutno dodat, že nejen z hlediska voličského chování. Menší význam druhořadých voleb se týká i politických stran, které věnují méně finančních prostředků do volební kampaně nebo často skládají kandidátní listiny z méně významných osobností. Vzhledem k zaměření tohoto textu se budeme primárně zabývat odlišnostmi ve volebním chování.

Pro druhořadé volby by mělo být dle Reifa se Schmittem typické i vyšší procento neplatných hlasů. Voliči, kteří nejsou spokojeni s parlamentními stranami nebo jejich kandidáty vha-
zují do uren neplatně označené hlasovací lístky jako výraz protestu. V této souvislosti je třeba
dodat, že tento předpoklad se opakovaně nepotvrzuje. Vysvětlením může být skutečnost, že
voliči, kteří nejsou spokojeni s politickou situací, se „neobtěžují“ jít k volebním urnám a svůj
protest vyjadřují neúčastí.

Významným předpokladem konceptu druhořadých voleb je tvrzení, že vládní strany hlasy
ztrácejí a opoziční získávají. Voliči obvykle pojmají druhořadé volby jako hodnocení vládní
politiky a je tedy možné jejich výsledky vnímat jako varování pro vládní strany zklamanými
voliči. Právě v tomto předpokladu se projevuje jedna z nejdůležitějších charakteristik vo-
leb druhého řádu, a sice jejich provázanost s prvořadou volební arénou. Druhořadé volby se
tak vlastně stávají referendem o vládě. Záleží však na tom, v jaké části volebního cyklu se
druhořadé volby konají. Vládní strany ztrácejí podporu zpravidla pouze v prostřední části vo-
lebního cyklu. Pokud se druhořadé volby konají těsně po volbách národních nebo na konci
volebního cyklu, podpora vládních stran neklesá (Reif a Schmitt, 1980, s. 9–10). Tuto tezi Reif
dále rozvedl ve své reflexi z roku 1997, kde tvrdí, že pokud se druhořadé volby konají těsně po
národních volbách – v období povolební euforie – vládní strany dokonce získávají ještě více
hlasů než v národních volbách (Reif, 1997, s. 117). Problematice volebních výsledků vládních
a opozičních stran v kontextu volebního cyklu se věnoval i André Freire, který nabídl detail-
nější rozdělení a popis volebního cyklu. Podle něj lze volební cyklus rozdělit do tří fází. První
z nich jsou „lábánky“, které trvají nejdéle dvanáct měsíců od konání prvořadých voleb. V tomto
období získávají vládní strany ještě více hlasů než v předcházejících národních parlamentních
volbách (srov. Marsh, 1998). Druhá část by se dala nazvat „prostředek volebního cyklu“, ta trvá
od třináctého do třicátého šestého měsíce od konání prvořadých voleb. V této fázi mají vládní
strany tendenci ztrácet podporu voličů. Poslední fáze neboli „konec volebního cyklu“ trvá od
37. do 48. měsíce od konání prvořadých voleb.² V této části cyklu vládní strany také ztrácejí
hlasy, ovšem méně než uprostřed volebního cyklu. Druhořadé volby konané v tomto období
by také v podstatě měly naznačit, jaké budou výsledky v následujících prvořadých volbách
(Freire, 2003, s. 14–15). Ve své práci Freire samozřejmě vycházel ze starších prací zabývajících
se druhořadými volbami, ve kterých byl koncept volebních cyklů již rozpracován (např. Tufte,
1975; Reif a Schmitt, 1980; Reif, 1985a, 1985b; Marsh, 1998; v češtině např. Havlík a Hoskovec,
2009; Strmiska a kol., 2009; Šaradín, 2009).

Před samotnou analýzou volebních výsledků je ovšem třeba mít na paměti potenciální roz-
díly v institucionálním uspořádání odlišných volebních arén, což se v první řadě týká vyme-
zení aktivního volebního práva a podoby volebního systému. Výrazné odlišnosti v okruhu
osob oprávněných volit, stejně jako v podobě volebního systému se mohou zásadním způso-
bem projevit na volebních výsledcích. Proto je třeba tyto intervenující proměnné kontrolovat,
tj. provést srovnání „nastavení“ volebního práva a volebního systému na obou zkoumaných
úrovních (v našem případě tedy úrovně evropské a národní). Přestože ve většině zemí zacho-
vává volební systém do EP stejné hlavní prvky jako volební systém do národního parlamentu,
určité rozdíly zde existují. Autoři usuzují, že čím více se evropská volební procedura liší od té
národní, tím nižší je volební účast v dané zemi. (Reif a Schmitt, 1980, s. 12–13). Zároveň odlišné
nastavení volebního systému přináší jeho odlišný mechanický účinek, který může ovlivnit po-
dobu volebních výsledků.

Při interpretaci výsledku druhořadých voleb je nutné rovněž reflektovat (nebo se to alespoň
pokusit) reálné proměny preferencí jednotlivých politických stran. To, že v druhořadých
volbách získá většinu hlasů opozice, nemusí být jen varování pro vládní strany, ale skutečná
změna politických preferencí ve společnosti. Z hlediska identifikace skutečné druhořadosti

²Freire se ve své práci zabýval Portugalskem, které má čtyřletý volební cyklus. V případě delšího funkčního období
národního parlamentu se každá část volebního cyklu o něco protáhne.

voleb je důležité, aby bylo možné výsledky komparovat s následujícími prvořadými volbami. Z tohoto důvodu by analýza výsledků voleb do EP měla být ideálně provedena až potom, co proběhnou ve všech státech následující prvořadé volby. Na druhou stranu k dílčím závěrům lze jistě dospět i pomocí analýzy provedené před završením volebního cyklu. Podobně mohou výsledky voleb ovlivnit dlouhodobější změny v oblasti sociální a kulturní (Reif a Schmitt, 1980, s. 14–15), z hlediska případové studie jediné volební soutěže ovšem jen obtížně postřehnutelné.

Po rozšíření EU o deset nových členských států, z nichž naprostá většina pochází z bývalého východního bloku, se někteří vědci zabývající se druhořadými volbami zaměřili na srovnávání starých a nových členských zemí. Mezi nimi i Jason Koepke a Nils Ringe. Ze závěru jejich studie z roku 2006 vyplývá, že volby do EP v těchto nových členských zemích nelze označit za druhořadé. Když autoři zkoumali vliv volebního cyklu na zisky vládních stran, nedošli k výsledkům, které by potvrzovaly druhořadost těchto voleb – nebyl naplněn předpoklad ztrát vládních stran ve volbách konajících se v polovině volebního cyklu. Naopak předpoklad nižší volební účasti naplněn byl, v těchto zemích byla průměrná účast dokonce nižší než v původních patnácti členských zemích. Koepke a Ringe nabízejí jako jedno z možných vysvětlení neplatnosti teorie v nových členských zemích EU nestabilitu a proměnlivost jejich stranického systému (Koepke a Ringe, 2006, s. 332–342).

Cílem této práce je potvrdit nebo vyvrátit základní předpoklad, vycházející z výše zmíněného konceptu druhořadých voleb, který zní: volby do Evropského parlamentu v roce 2009 naplňují charakteristiky druhořadých voleb.

Ke snadnější verifikaci tohoto předpokladu jsme stanovili tři hypotézy, které zní takto:

1. Volby do EP v roce 2009 vykazují nižší volební účast než předcházející národní parlamentní volby.
2. Ve volbách do EP v roce 2009 se podpora vládních stran mění v závislosti na volebním cyklu.
3. Ve volbách do EP v roce 2009 si velké politické strany vedly hůře než v případě posledních národních voleb, naopak malé politické strany byly úspěšnější.

První hypotéza bude ověřována prostřednictvím srovnání volební účasti ve volbách do EP 2009 a v předchozích národních parlamentních volbách. Druhá pomocí srovnání součtu volebních zisků všech vládních stran ve volbách do EP 2009 a v předchozích národních parlamentních volbách, a to ve vztahu k průběhu volebního cyklu. Při ověřování třetího předpokladu vycházíme z přístupu německého autora Hermanna Schmitta, který využívá hodnot indexu efektivního počtu stran. (Schmitt, 2005)

V závěru práce zhodnotíme prověřované předpoklady a to nejen v kontextu teoretických předpokladů konceptu druhořadých voleb, ale pokusíme se dosažené výsledky dát do souvislosti s případnými specifiky národních politických a stranických systémů. Detailněji se přitom budeme věnovat případům – zemím, které neodpovídají předpokladům voleb druhého řádu. Jsme si vědomi toho, že ideální podmínky pro výzkum evropských voleb jako druhořadých nastávají až po kompletaci všech národních volebních cyklů, nicméně to by znamenalo na konečné výsledky analýzy čekat prakticky až do roku 2013. Domníváme, že je proto užitečnější učinit zatím alespoň dílčí závěry s tím, že pokud to bude možné, zohledníme v naší analýze i výsledky národních voleb následujících po volbách do EP v roce 2009. Předtím, než přejdeme k samotné analýze volebních výsledků, je třeba se zmínit o podobě volebních systémů na evropské a národní úrovni, neboť ty představující významnou proměnnou ovlivňující výsledky voleb.

Volební systém

Volby do EP upravuje od roku 2002 rozhodnutí Rady EU, které mění Akt o volbě zastupitelů v Evropském parlamentu ve všeobecných a přímých volbách z roku 1976. Úvodní články zakotvují princip, podle kterého jsou poslanci EP v každém členském státě voleni podle zásad poměrného zastoupení na základě kandidátních listin nebo jednotlivých převoditelných hlasů. Rozhodnutí stanovuje možnosti užití preferenčních hlasů a základních volebních principů tak, aby volby probíhaly všeobecným a přímým hlasováním a byly tajné a svobodné (čl. 1 Aktu). Změnou je návrat k možnosti každého státu určit si způsob rozdělení volebních obvodů (čl. 2 Aktu). Toto ustanovení je odstupením od myšlenky zavedení celoevropského volebního obvodu. To stanovuje i čl. 7, dle kterého s výhradou ustanovení tohoto aktu se volební postup v každém členském státě řídí vnitrostátními předpisy. Tyto vnitrostátní předpisy zohledňují zvláštnosti v členských zemích nesmí celkově měnit poměrný charakter volebního systému. Čl. 6 upravuje inkompatibilitu funkce poslance EP s funkcemi vnitrostátními i v rámci struktur EU (Dočkal, Kaniok a Závěšický, 2007, s. 44–45).

Povinnost používat ve volbách do EP poměrný volební systém se nejvíc dotkl Velké Británie, která v národních parlamentních volbách používá většinový volební systém prvního v cíli (Chytilík a kol., 2009, s. 118), Francie s dvoukolovým většinovým systémem (Chytilík a kol., 2009, s. 153), Maďarska, užívajícího tzv. supersmíšený systém, Itálie, kde se volí podle smíšeného systému podmíněného s většinovou premií a Litvy, která rovněž používá variantu smíšeného volebního systému (Chytilík a kol., 2009, s. 234–254). V těchto zemích by se mohl značný rozdíl mezi volebním systémem používaným pro volby do EP a pro národní volby podílet na výraznějších změnách ve výsledcích. Při interpretaci volebních výsledků je proto třeba vzít tuto skutečnost v potaz. Při srovnávání volebních výsledků proto bereme do úvahy v případě Itálie, Litvy a Maďarska pouze poměrnou část výsledků voleb do národního parlamentu. V případě ostatních zemí sice lze identifikovat dílčí odlišnosti (typicky v počtu volebních obvodů nebo podobě kandidátních listin), nicméně typ volebního systému zůstává stejný a lze se oprávněně domnívat, že psychologické účinky odlišného volebního systému na evropské úrovni se zásadně neliší od účinků národních volebních systémů.

Analýza výsledků voleb do EP v roce 2009

Jak bylo uvedeno výše, tato práce bude zkoumat míru naplnění jednotlivých aspektů dimenze významu druhořadých voleb. Prvním rozdílem je, že v druhořadých volbách je v důsledku jejich nižší důležitosti nižší volební účast než v prvořadých volbách. Lze proto předpokládat, že *účast ve volbách do EP 2009 bude nižší, než ve volbách do národních parlamentů*. Dalším významným rozdílem mezi prvořadými a druhořadými volbami je zisk vládních stran v závislosti na volebním cyklu. Druhým předpokladem tedy je, že *ve volbách do EP 2009 se budou zisky vládních stran lišit od voleb do národních parlamentů v závislosti na volebním cyklu*. Třetím rozdílem mezi prvořadými a druhořadými volbami jsou výsledky jednotlivých politických stran. Ten opět vychází z nižšího významu druhořadých voleb, který umožňuje voliči „hlasovat srdcem“, tedy zvolit nejoblíbenější stranu. Na rozdíl od prvořadých voleb, kdy volič hlasuje strategicky, tedy „hlavou“, a jde mu hlavně o to, aby jeho hlas nepropadl. Předpokladem tedy je, že pokud strategické uvažování nehraje v druhořadých volbách roli, *budou mít ve volbách do EP 2009 velké strany nižší zisky ve srovnání s prvořadými volbami, naopak strany malé zaznamenají vyšší volební zisky*. Všechny výsledky voleb do EP 2009 budou v každé zemi srovnávány s předchozími prvořadými volbami, tzn. volbami do národního parlamentu (NP).³ Bližší pozornost bude vždy věnována případům, které neodpovídají předpokladům konceptu druhořadých voleb.

³V případě Francie není zcela jasné, které volby jsou prvořadé. Přestože za nejdůležitější volby jsou považovány ty prezidentské, je logičtější porovnávat volby do EP 2009 s předcházejícími – typologicky podobnými – volbami do Národního

Volební účast

Jedním ze základních prvků druhořadých voleb je fakt, že účast v těchto volbách je nižší než v prvořadých volbách. Nízká volební účast sama o sobě však nemusí nutně být interpretována jako příznak nedostatku legitimacy, spíše je výsledkem charakteristické nízké politizace a mobilizace voličů při tomto druhu voleb (Schmitt, 2005, s. 657). Fenomén volební účasti bude analyzován ve dvou krocích. Prvním bude srovnání volební účasti ve volbách do EP 2009 s předcházejícími prvořadými volbami a druhým zhodnocení toho, jak mohly určité faktory pozitivně či negativně ovlivnit volební účast.

Tabulka 1: Srovnání volební účasti v jednotlivých zemích

Země	EP 2009	Předchozí NP	Rozdíl
Belgie	90,4 %	91,3 %	-0,9
Bulharsko	39,0 %	55,7 %	-16,7
Česká republika	28,2 %	64,5 %	-36,3
Dánsko	59,5 %	86,6 %	-27,1
Estonsko	43,9 %	61,9 %	-18,0
Finsko	40,3 %	65,0 %	-24,7
Francie	40,6 %	60,4 %	-19,8
Irsko	58,6 %	67,0 %	-8,4
Itálie	65,1 %	80,5 %	-15,4
Kypr	59,4 %	89,0 %	-29,6
Litva	21,0 %	48,6 %	-27,6
Lotyšsko	53,7 %	61,0 %	-7,3
Lucembursko	90,8 %	85,2 %	5,6
Maďarsko	36,3 %	64,4 %	-28,1
Malta	78,8 %	93,3 %	-14,5
Německo	43,3 %	77,7 %	-34,4
Nizozemsko	36,8 %	80,4 %	-43,6
Polsko	24,5 %	53,9 %	-29,4
Portugalsko	36,8 %	64,3 %	-27,5
Rakousko	46,0 %	78,8 %	-32,8
Rumunsko	27,7 %	39,2 %	-11,5
Řecko	52,6 %	74,2 %	-21,6
Slovensko	19,6 %	54,7 %	-35,1
Slovinsko	28,3 %	63,1 %	-34,8
Spojené království	34,7 %	61,4 %	-26,7
Španělsko	44,9 %	73,9 %	-29,0
Švédsko	45,5 %	82,0 %	-36,5

Zdroj: Oficiální stránky Evropského parlamentu; International Institute for Democracy and Electoral Assistance a oficiální webové stránky s volebními výsledky jednotlivých států.

Předpoklad nižší volební účasti ve volbách do EP 2009 než v předcházejících prvořadých volbách byl potvrzen ve 26 z 27 příkladů zkoumaných zemí. Výjimku tvoří Lucembursko, kde byla účast ve volbách do EP 2009 naopak o 5,55 procentních bodů (p. b.) vyšší, než v prvořadých volbách. V Lucembursku se vždy volby do Evropského parlamentu konají souběžně s volbami národními a je zde povinná volební účast. To však zcela uspokojivě nevysvětluje, proč byla účast ve volbách do EP 2009 vyšší, než účast ve volbách do národního parlamentu. Výše uvedené důvody by spíše nasvědčovaly tomu, že účast bude zhruba stejná. Tento rozdíl zapříčinily hlasy občanů Evropské unie, kteří trvale žijí v Lucembursku, ale nejsou jeho státními příslušníky. Tito občané sice nemají povinnost volit, ale pokud tak chtějí učinit, musí se

shromáždit. Srovnání výsledků dvou kandidátů z druhého kola prezidentských voleb a výsledků politických stran v evropských volbách by nemělo přílišnou vypovídací hodnotu.

zaregistrovat. Ve volbách do EP 2004 byla registrace uzavřena již 18 měsíců před volbami, což způsobilo, že se mnoho evropských voličů v Lucembursku nestihlo zaregistrovat (resp. rok a půl před volbami o to měli jen minimální zájem). Toto pravidlo bylo změněno a ve volbách do EP 2009 byl poslední termín registrace 86 dní před volbami, což spolu s velkou informační kampaní o této změně přispělo k vyšší účasti ve volbách do EP 2009. Jistý vliv měla i ta skutečnost, že Lucembursko, konkrétně Lucemburk je jedním ze „sídelních měst“ administrativního aparátu EU a v Lucembursku tedy působí relativně větší množství potenciálních voličů z jiných zemí EU, a tak je fakticky v Lucembursku vyšší počet potenciálních „evropských“ voličů než voličů do lucemburského parlamentu (srov. Huberty, 2009, s. 8).

Další zemí, která zcela neodpovídá předpokladu nižší volební účasti je Belgie. Zde byla účast ve volbách do EP 2009 nižší pouze o 0,92 p. b. než v předcházejících prvořadých volbách. Jako příčinu je možno vnímat povinnou volební účast a fakt, že se volby konaly současně s regionálními volbami (Pilet a Brack, 2009, s. 1). Z postkomunistických států mělo nejvyšší volební účast (a zaznamenalo nejnižší rozdíl ve volební účasti ve srovnání s předchozími národními volbami) Lotyšsko, což mohlo být způsobeno současným konáním komunálních voleb. Podobně i Irsko zaznamenalo relativně malé snížení volební účasti. I zde se konaly komunální volby, navíc v některých obvodech i doplňovací parlamentní volby. (Holmes, 2009)

Existuje mnoho faktorů, které ovlivňují volební účast, a to jak pozitivně, tak negativně. Mezi nejdůležitější z nich patří povinná volební účast, konání současně s prvořadými volbami (FOE), komunistická minulost země a konání voleb v neděli. První dva působí na volební účast zpravidla pozitivně a druhé dva negativně (Schmitt, 2005, s. 658). Následující tabulka zachycuje rozdíl mezi celkovou průměrnou volební účastí ve volbách do EP 2009 a průměrnou volební účastí v zemích, kde jsou přítomny výše uvedené faktory. Celková průměrná účast ve volbách do EP 2009 je 42,9 %.

Tabulka 2: Vybrané faktory ovlivňující volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009

Faktor	Průměrná volební účast	Průměrný rozdíl s NP
Povinná volební účast	73,29 %	30,39
Konání současně s FOE	90,75 %	47,85
Komunistická minulost	32,23 %	-10,67
Konání voleb v neděli	67,6 %	-5,53

Zdroj: Compulsory voting around the world – Research report of The Electoral Commission; Oficiální stránky Evropského parlamentu.

Průměrná volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 byla 42,9 %. Ve 26 z 27 testovaných členských zemí EU byla volební účast nižší, než v předchozích prvořadých volbách. Výjimkou bylo Lucembursko, kde byla účast o 5,55 p. b. vyšší. Z 27 členských zemí byla nejvyšší volební účast v Lucembursku (90,75 %) a nejnižší na Slovensku (19,64 %). Slovenský premiér Fico to vysvětloval tím, že Slovensko je tak silně proevropsky orientovaná země, že nedostatek konfliktů mezi ním a EU utlumila účast Slováků ve volbách do EP (Henderson, 2009, s. 9). Nejmenší rozdíl (pozitivní či negativní) mezi volební účastí ve volbách do EP 2009 a předchozích prvořadých volbách byl zaznamenán v Belgii (-0,92 p. b.) a největší v Nizozemsku (-43,60 p. b.). V zemích původní „patnáctky“ byla průměrná volební účast 51,8 % (údaj je ovlivněn tím, že ve třech zemích – Belgii, Lucembursku a Řecku je povinná volební účast). Povinná účast nemá stejný vliv ve všech státech, ale částečně výsledky ovlivňuje, v nových členských zemích byla průměrná volební účast 38,37 %. Pokud bychom z 12 nových členských států vyčlenili Maltu a Kypr, země které nemají komunistickou minulost⁴, byla by průměrná

⁴Navíc Malta má tradičně vysokou volební účast při všech volbách a na Kypru je volební účast povinná.

volební účast pouze 32,23 %. Vzhledem k tomu, že nižší volební účast ve volbách do EP 2009 byla zjištěna u 26 případů z 27, přičemž u zbývajících jednoho případu se volby do EP konají souběžně s národními parlamentními volbami, můžeme říct, že pracovní hypotéza č. 1 – *Volby do EP 2009 měly nižší volební účast než předcházející národní parlamentní volby* – byla potvrzena.

Zisky vládních stran

Přestože argumenty podporující toto tvrzení se u jednotlivých autorů do jisté míry liší, existuje všeobecný předpoklad, že zisky vládních stran v druhořadých volbách se mění v závislosti na volebním cyklu. Přehled výsledků přináší tabulka 3. Ta obsahuje údaje o ziscích stran, které byly součástí vlády v době konání voleb do EP 2009. Tabulka dále uvádí v jaké fázi volebního cyklu se daná země nacházela v době voleb. Pro začátek volebního cyklu, kdy by vládní strany neměly ztrácet podporu, je použito označení –1. Pro prostřední fázi, ve které by měly být ztráty největší, je použito označení 0. Pro poslední fázi volebního cyklu, kdy by ztráty vládních stran neměly být tak vysoké, bylo použito označení 1. V závorce je uvedeno datum konání posledních prvořadých voleb. Bližší pozornost bude věnována vysvětlení případů, které neodpovídají předpokladům konceptu druhořadých voleb.

Tabulka 3: Srovnání zisků vládních stran v jednotlivých zemích

Země	Vládní strany	EP 2009	Předchozí NP	Rozdíl	Vol. cyklus
Belgie	CD & V, MR, VLD, CDH, PS	52,8 %	57,8 %	-5,0	0 (6/2007)
Bulharsko	BSP, DPS, NDSV	40,6 %	63,7 %	-23,1	1 (6/2005)
Česká republika	ODS, ČSSD, SZ*	55,9 %	74,0 %	-18,1	0 (6/2006)
Dánsko	V, KF	31,9 %	36,6 %	-4,7	0 (11/2007)
Estonsko	RE, IRL	27,5 %	45,7 %	-18,2	0 (3/2007)
Finsko	KESK, KOK, VIHR, SFP	60,7 %	58,4 %	+2,3	0 (3/2007)
Francie	UMP, NC	32,4 %	43,1 %	-10,7	0 (6/2007)
Irsko	FF, GP	26,0 %	46,3 %	-20,3	0 (5/2007)
Itálie	PDL, LN	45,5 %	45,7 %	-0,2	-1 (4/2008)
Kypr	AKEL, DIKO, EDEK	57,0 %	57,9 %	-0,9	0 (5/2006)
Litva	TS-LKD, TPP, LRSL, LiCS	38,7 %	45,7 %	-7,0	-1 (10/2008)
Lotyšsko	TP, ZZS, JL, PS, TB/LNNK	44,9 %	59,6 %	-14,7	0 (10/2006)
Lucembursko	CSV, LSAP	50,8 %	59,5 %	-8,7	1 (6/2004)
Maďarsko	MSZP	17,4 %	43,2 %	-25,8	0 (4/2006)
Malta	PN	40,5 %	49,3 %	-8,8	0 (3/2008)
Německo	CDU-CSU, SPD	58,7 %	69,4 %	-10,7	1 (9/2005)
Nizozemsko	CDA, CU**	26,9 %	30,5 %	-3,6	0 (11/2006)
Polsko	PO, PSL	51,4 %	50,4 %	+1,0	0 (9/2005)
Portugalsko	PS	26,5 %	45,1 %	-18,6	1 (2/2005)
Rakousko	SPÖ, ÖVP	53,7 %	55,3 %	-1,6	-1 (9/2008)
Rumunsko	PSD, PDL	60,8 %	65,5 %	-4,7	-1 (11/2008)
Řecko	ND	32,3 %	41,8 %	-9,5	0 (9/2007)
Slovensko	SMER-SD, SNS, LS-HZDS	46,6 %	49,6 %	-3,0	0 (6/2006)
Slovinsko	SD, Z, LDS, DeSUS	47,0 %	52,6 %	-5,6	-1 (9/2008)
Spojené království	LAB	15,3 %	35,2 %	-19,9	0 (5/2005)
Španělsko	PSOE	38,5 %	43,9 %	-5,4	0 (3/2008)
Švédsko	M, C, FP, KD	42,6 %	48,2 %	-5,6	0 (9/2006)

Zdroj: Oficiální stránky Evropského parlamentu; Parties and Elections in Europe a oficiální webové stránky s volebními výsledky jednotlivých států.

*) Jedná se o úřednickou vládu, jejíž členy nominovaly strany ODS, ČSSD a SZ. Interpretace výsledků vládních/opozičních stran optikou konceptu voleb druhého řádu je tak mimořádně obtížné. Strany předchozí vlády M. Topolánka (ODS, KDU-ČSL a SZ) obdrželi ve volbách do EP 41,2 % hlasů. V předchozích volbách do Poslanecké sněmovny to bylo 48,9 % hlasů, tj. o 7,7 p. b. více. Hodnocení výsledků je v českém případě navíc značně stíženo debatami ohledně konání předčasných voleb, které v době konání voleb EP ještě nebyly vyhlášeny.

**) Ve volbách do EP 2009 kandidovala strana CU v koalici s SGP, takže výsledek může být zkreslený.

Předpoklad nižších zisků vládních stran v zemích, které se nacházely uprostřed nebo na konci volebního cyklu, se potvrdil ve 25 případech z 27. Ve Finsku a Polsku byl zisk vyšší než v předchozích prvořadých volbách, přestože se volby do EP konaly uprostřed cyklu. Ve Finsku měly na výsledky voleb zřejmě určitý vliv kandidátní listiny jednotlivých stran. Kandidátka nejsilnější vládní strany Finský střed (KESK) neobsahovala příliš mnoho celostátně známých jmen. Nicméně na seznamu byli dva kandidáti, kteří obhajovali svůj mandát a také několik regionálně silných kandidátů. Za stranu Národní koalice (KOK) se všichni čtyři europoslanci snažili obhájit své křeslo. Na kandidátce této strany se objevil také bývalý světový šampión v rallye Ari Varanem. Hlavní opoziční strana, Sociální demokracie (SDP), měla se sestavováním kandidátní listiny velké potíže. Žádný z jejich tří europoslanců už „nebyl ve hře“ a navíc, podle průzkumů veřejného mínění zveřejněných během kampaně, byl nejpobulárnějším kandidátem SDP otec Mitro (Mitro Repo), ortodoxní kněz, který ani nebyl členem strany.

Protože ve volbách do EP 2009 bylo Finsku přiděleno pouze 13 poslanců, malé parlamentní strany se bály, že přijdou o své křeslo. Europoslanci za Levicovou alianci (VAS) a Švédskou lidovou stranu (SFP) se ani nepokusili obhájit svůj mandát, čímž své strany připravili o atraktivní hlavní kandidáty. Naopak Zelená Liga (VIHR), další malá parlamentní strana, dokázala sestavit silnou kandidátní listinu z čelných představitelů své strany a současných europoslanců. Stejně jako v roce 2004 kandidovali Křesťanští demokraté (KD) a Práví Finové (PS) ve volební koalici, jejichž vedoucím kandidátem byl populární Timo Soini z PS. (Raunio, 2009, s. 4)

Celkový zisk vládních stran byl ve volbách do EP 2009 60,7 %, což je o 2,3 p. b. více než ve volbách do národního parlamentu (Eduskunta). Nejsilnější vládní strana Finský střed si s 19 % pohoršila o více než 4 p. b. oproti prvořadým volbám a ztratila jedno křeslo v EP. Nicméně, vzhledem k ekonomickému poklesu a nízké popularitě premiéra Vanhanena, to lze považovat ze úspěch. Národní koalice se se svými 23,2 % stala vítězem voleb do EP 2009 ve Finsku. I přesto však přišla o jedno poslanecké křeslo. Zelené lize se vedlo lépe než v prvořadých volbách, polepšila si o 3,9 p. b., což se jim podařilo zejména díky silné kandidátní listině. Švédská lidová strana tradičně těžila z vyšší účasti švédsky mluvících voličů a udržela si tak své křeslo v EP. (Raunio, 2009, s. 6–7)

V Polsku se hlavní vládní strana Občanská platforma (PO) stala se 44,4 % hlasů a 25 křesly vítězem voleb do EP 2009. Její koaliční partner, Polská lidová strana (PSL), si ve volbách do EP 2009 pohoršila o 1,89 p. b. Kvůli extrémně nízké voličské účasti (24,5 %) je těžké vyvozovat z volebních výsledků definitivní závěry. Nicméně je potřeba upozornit na fakt, že Občanská platforma po více než dvou letech vládního působení navýšila ve volbách do EP 2009 svůj procentuální zisk oproti předchozím prvořadým volbám z roku 2007. Navíc se volby do EP konaly uprostřed ekonomické krize a tento druh voleb bývá obvykle využíván jako možnost pro voliče protestovat proti politice své vlády. Vládní kritici také obvinili vládu ze skrývání skutečných dopadů krize. Na druhou stranu je třeba konstatovat, že většina Poláků v době konání voleb ještě nepociťovala důsledky ekonomické krize tak intenzivně.

Ve skutečnosti byla příčinou úspěchu Občanské platformy spíše slabost opozičních stran, zejména Práva a spravedlnosti (PiS), než nadšením voličů z vládní politiky. Strana Jaroslawa Kaczyńského skončila druhá, s 27,4 % hlasů a 15 křesly v EP, čímž upevnila svou pozici hlavní opoziční strany a snadno porazila své vyzyvatele z pravé části stranického spektra jako např. Pravici republiky (PRP) nebo Libertas. Přes usilovnou snahu PiS změnit vlastní image, se straně nepodařilo předstihnout PO a oproti předchozím prvořadým volbám ztratila 4,7 p. b.. Přestože průzkumy veřejného mínění v několika posledních měsících před volbami ukazovaly trvalý pokles vládní podpory, zejména v oblasti řízení ekonomiky, stále měla vláda více příznivců než opozice. Donald Tusk zůstal jedním z nejpobulárnějších politiků v Polsku a i přes jeho údajnou nerozhodnost a váhavost voliči evidentně upřednostnili více konsensuální přístup předsedy PO před radikálnější rétorikou Tuskova předchůdce, Jaroslawa Kaczyńského.

Druhá vládní strana, Polská lidová strana (PSL), se opět pokusila prezentovat jako pragmatická a lokálně zakořeněná strana, která by mohla hrát roli umírněnějšího středu na politické scéně a zdůrazňovala svou roli zprostředkovatele evropských dotací pro farmáře a zemědělská družstva. Volby však byly pro PSL zklamáním, přišla o jedno ze čtyř křesel v EP. (Szczerbiak, 2009, s. 9–10)

Velmi malý rozdíl v ziscích vládních stran byl v Itálii (–0,2 p. b.), na Kypru (–0,9 p. b.) a v Rakousku (–1,6 p. b.). Největší propad naopak zaznamenaly vládní strany v Maďarsku (–25,8 p. b.) a Bulharsku (–23,1 p. b.). V Itálii byl podíl hlasů vládních stran téměř totožný se ziskem v předchozích prvořadých volbách v roce 2008. To bylo výsledkem přesunu voličské přízně v rámci vládní koalice od premiérovy strany Lid svobody (PDL) k Lize severu (LN), k čemuž mohly přispět i poměrně četné a medializované skandály premiéra Silvia Berlusconiho. Ve volbách do EP 2009 se v Itálii obecně dařilo menším stranám. Liga severu dosáhla nejvyššího zisku ve své historii (10,2 %). Také strana Itálie hodnot (IDV) dosáhla svého nejlepšího výsledku (8 %). K celkově dobrému výsledku vládních stran přispěl také fakt, že z hlediska fáze volebního cyklu se volby do EP 2009 konaly ještě v období tzv. líbánek. To všechno, spolu s vysokou podporou veřejnosti, které se těšil premiér Berlusconi i jeho vláda po svém jmenování (vzdor zmíněným skandálům), ovlivnilo výsledky vládních stran ve volbách do EP 2009. (Conti, 2009, s. 7–8)

Největší člen kyperské vládní koalice, která vládla během voleb do EP 2009, komunistická strana AKEL, získala ve volbách 34,9 % hlasů, což je o 3,8 p. b. více než v předchozích prvořadých volbách v roce 2006. Evropské volby se konaly zhruba rok poté, co byl bývalý leader AKEL Dimitris Christofias zvolen prezidentem. Popularita nového prezidenta, způsobená z velké části úspěšným vyjednáváním s vůdcem kyperských Turků Mehmedem Alim Talatem, byla zřejmě příčinou úspěchu strany ve volbách. Dalším důvodem mohl být fakt, že AKEL je jediná euroskeptická strana na Kypru. Dva menší koaliční partneři Demokratická strana (DIKO) a Sociální demokraté (EDEK) dopadli ve volbách rozdílně. Demokratická strana si udržela své jedno křeslo, ale ztratila 5,6 p. b.. Důvodem byly pravděpodobně hluboké vnitrostranické rozpory. Sociální demokraté si polepšili o 0,95 p. b. a získali vytoužené křeslo v EP. Je však třeba zdůraznit, že ačkoli volby do EP 2009 skončily pro vládní strany pouze malou ztrátou, vítězem voleb se stala se ziskem 35,7 % hlasů hlavní opoziční strana DISY. (Charalambous, 2009, s. 1, 8)

Rakouskou vládu tvořila v době konání voleb velká koalice sociálních demokratů (SPÖ) a lidovců (ÖVP). Pro sociální demokraty byly volby do EP 2009 katastrofou, jejich ztráta oproti předchozím prvořadým volbám v roce 2008 byla 5,6 p. b. a přišli o tři ze sedmi křesel v Evropském parlamentu. SPÖ doplatila na ztrátu podpory ze strany celostátního deníku *Kronenzeitung*, na slabé kandidáty a neschopnost zmobilizovat své voliče. Zhruba třetina občanů, kteří ve volbách do EP 2004 volili sociální demokraty, dala svůj hlas Kandidátce Dr. Hanse-Petera Martina a více než polovina z nich zůstala doma. Naopak druhá vládní strana ÖVP si oproti předchozím prvořadým volbám polepšila skoro o 4 p. b. a stala se vítězem voleb do EP 2009 v Rakousku. Velké množství bývalých voličů, kteří se rozhodli podpořit Kandidátku Dr. Hanse-Petera Martina nebo se voleb nezúčastnili, si strana dokázala vykompenzovat úspěšnou mobilizací nových voličů, kteří dříve ÖVP nevolili. Díky úspěchu lidovců celkově vládní strany ztratily ve volbách do EP 2009 pouze 1,6 p. b. (Fallend, 2009, s. 8–9)

Na jaře 2006 vyhrála parlamentní volby v Maďarsku Socialistická strana (MSZP) a vytvořila spolu s Uníí svobodných demokratů (SZDSZ) koalici. Premiérem se stal Ferenc Gyurcsány. Na podzim téhož roku se na veřejnost dostala audio nahrávka z neveřejného projevu premiéra, na níž přiznává, že v zájmu volebního úspěchu MSZP lhal o skutečném stavu maďarské ekonomiky. To vedlo k nevídanému poklesu popularity MSZP i premiéra Gyurcsányho. V březnu 2008 odešli z vlády Svobodní demokraté kvůli odvolání ministryně zdravotnictví Ágnes Horváthové. Socialistická strana poté vedla menšinovou vládu, která byla u občanů velmi neoblíbená kvůli špatné ekonomické situaci Maďarska, která se ještě zhoršila s nástupem svě-

tové hospodářské krize. Na jaře 2009 Gyurcsány umožnil, prostřednictvím vyslovení konstruktivní nedůvěry vládě, zvolení nového premiéra Gergona Bajnaie, který vedl úřednickou vládu navrženou MSZP. Proti takovému postupu se postavila opozice, která požadovala předčasné volby (Batory, 2009, s. 2–3). Tyto události vedly k volebnímu neúspěchu vládní strany a jejího bývalého koaličního partnera SZDSZ. Dohromady strany ztratily 30,2 p. b. oproti předchozím prvořadým volbám a přišly o sedm křesel v Evropském parlamentu (Batory, 2009, s. 7–8). Pokles popularity socialistů se potvrdil i v národních volbách, které se konaly v dubnu 2010 a ve kterých MSZP získala jen 19,3 % hlasů (ve volbách do EP v roce 2009 jí odevzdalo svůj hlas 17,4 % voličů). Výrazný propad socialistů tak lze skutečně přičíst z velké části reálné ztrátě popularity strany v očích maďarského voličstva.

Volby do EP 2009 se v Bulharsku uskutečnily na konci volebního cyklu, a byly proto chápány jako jakési první – zkušební – kolo parlamentních voleb, které se konaly o měsíc později. Ve výsledcích se projevila skutečná změna stranických preferencí ve společnosti, nešlo pouze o varování vládním stranám. Během dvou let od vstupu do EU čelilo Bulharsko kritice ze strany jejích institucí kvůli korupci, problémům spojeným s globální ekonomickou krizí a energetickým sporům mezi Ukrajinou a Ruskem. Zejména poslední dvě skutečnosti znemožňovaly plnit sliby hlavní vládní Bulharské socialistické strany (BSP) týkající se zejména sociální politiky a zahraniční politiky. Jako hlavní vládní strana ztratila BSP nejvíc hlasů v porovnání se dvěma dalšími koaličními partnery. Mnoho skalních příznivců této strany bylo zklamáno faktem, že BSP preferovala požadavky institucí EU před sociálními potřebami občanů, které byly tradičně součástí její kampaně. Národní hnutí pro stabilitu a pokrok (NDSV; v době národních voleb v roce 2005 Národní hnutí Simeona II.) také v porovnání s předchozími prvořadými volbami ztratilo podporu voličů (11,9 p. b.). Většina voličů přešla ke straně Občané za evropský rozvoj Bulharska (GERB), která měla stejně jako NDSV charismatického lídra a spíše středopravicový program. Bývalí voliči byli zklamáni z pomalého tempa provádění reform, štěpení uvnitř strany, autoritářského stylu předsedy strany Simeona II. a jeho ambicí restituovat majetek, který dříve patřil královské rodině. Poslední koaliční strana Hnutí za práva svobody (DPS) si ve volbách do EP 2009 polepšila o 1,3 p. b. Vítězem voleb do EP 2009 v Bulharsku se stala strana GERB, která vznikla v roce 2006 a získala 24,4 % hlasů a pět křesel v EP. (Savkova, 2009, s. 2–3)

Co se týče zisků vládních stran v závislosti na volebním cyklu, ukázaly se výsledky voleb do EP v roce 2009 poněkud rozporuplné. Z 27 zkoumaných zemí se jich pět nacházelo na začátku volebního cyklu, v období tzv. líbánek, kdy si dle konceptu druhořadých voleb vládní strany buď udržují své zisky z předchozích prvořadých voleb nebo mají zisky ještě vyšší. Ve dvou z nich utrpěly vládní strany velmi malou ztrátu (Itálie: -0,2 p. b., Rakousko -1,6 p. b.). Ve zbylých třech (Litva, Rumunsko, Slovinsko) byla ztráta okolo 5 p. b.. V 18 zemích se volby do EP 2009 konaly uprostřed volebního cyklu, kdy vládní strany zaznamenávají největší ztráty. Ve dvou z nich – Finsku a Polsku vládní strany hlasy naopak získaly. Nárůst však nebyl příliš markantní, ve Finsku 2,3 p. b. a v Polsku 1 p. b.. V obou případech byla nejpravděpodobnější příčinou tohoto výsledku zjevná neschopnost opozičních stran zaujmout voliče. Průměrná ztráta vládních stran ve zbylých 16 zemích je 10,9 p. b.. Nejmenší ztráta byla na Kypru (0,9 p. b.), příčinou byla zřejmě popularita nedávno zvoleného prezidenta, který pocházel z hlavní vládní strany. Největší pokles zaznamenaly vládní strany v Maďarsku (25,8 p. b.), kde se do výsledku promítl skandál bývalého premiéra a těžké dopady světové hospodářské krize na občany země. Čtyři země byly v době konání voleb do EP 2009 na konci volebního cyklu. Pokud se druhořadé volby konají v této fázi volebního cyklu, vládní strany ztrácejí hlasy a většinou jejich výsledky odrážejí poměr sil v nadcházejících prvořadých volbách. Ve všech těchto zemích poznamenala vládní strany ztráta přízně voličů a ve třech z nich vyhrála volby do EP stejná strana, která následně vyhrála i národní parlamentní volby, výjimkou je Portugalsko. Protože 20 z 27 zemí potvrdilo změny v ziscích vládních stran v závislosti na fázi volebního cyklu,

můžeme říct, že pracovní hypotéza č. 2 – *Ve volbách do EP 2009 se podpora vládních stran změnila v závislosti na volebním cyklu* – ve větší míře platí.

Zisky velkých a malých stran

V druhořadých volbách by měly malé strany dosáhnout lepších výsledků než v předchozích prvořadých volbách, naopak menší zisky by měly připadnout velkým politickým stranám. Abychom tuto hypotézu mohli ověřit, je třeba si nejdříve definovat malou stranu. V politické vědě neexistuje žádné všeobecně přijímané numerické kritérium, které by striktně dělilo strany na malé a velké, resp. malé, středně velké a velké. To je zapříčiněno především odlišnou podobou jednotlivých stranických systémů, v nichž se počet aktérů často velmi liší, stejně jako vztahy mezi nimi (Strmiska a kol., 2005, s. 46). I z tohoto důvodu je následující část práce založena na postupu, který použil ve svém textu H. Schmitt (2005). Schmitt vychází z práce M. Laaksa a R. Taagepera (1979), zabývající se efektivním počtem stran. V tabulce bude uveden efektivní počet stran každé země ve volbách do EP 2009 a v předchozích prvořadých volbách. Pokud se malým stranám v druhořadých volbách skutečně daří lépe (a velkým naopak hůře), pak bude efektivní počet parlamentních stran ve volbách do EP v roce 2009 vyšší než ve volbách národních.

Tabulka 4: Srovnání efektivního počtu stran v jednotlivých zemích

Země	EP 2009	Předchozí NP	Rozdíl
Belgie	10,13	8,69	+
Bulharsko	4,90	4,79	+
Česká republika	3,23	3,09	+
Dánsko	4,82	5,58	–
Estonsko	4,50	4,37	+
Finsko	5,44	5,13	+
Francie	4,00	2,50	+
Irsko	4,00	3,02	+
Itálie	3,60	3,08	+
Kypr	3,60	7,94	–
Litva	4,51	5,86	–
Lotyšsko	5,33	6,00	–
Lucembursko	3,00	3,81	–
Maďarsko	2,18	2,62	–
Malta	1,92	2,00	–
Německo	4,57	4,05	+
Nizozemsko	7,35	5,54	+
Polsko	2,75	2,82	–
Portugalsko	3,72	2,56	+
Rakousko	4,19	4,25	–
Rumunsko	4,11	3,72	+
Řecko	3,48	2,62	+
Slovensko	4,32	4,81	–
Slovinsko	4,45	4,43	+
Spojené království	4,71	2,45	+
Španělsko	2,55	2,34	+
Švédsko	5,58	4,16	+

Zdroj: Oficiální stránky Evropského parlamentu; Parties and Elections in Europe.

Jak naznačují hodnoty efektivního počtu stran, malé strany zaznamenaly lepší výsledky (a velké strany horší) v 17 z 27 členských zemí EU. Nejvíce si polepšily malé strany ve Spojeném království, Nizozemsku, Francii a Belgii. Ve Spojeném království a Francii mohl k tomuto výsledku přispět výrazný rozdíl mezi volebním systémem používaným pro volby do EP

a pro národní volby.⁵ V některých zemích byl rozdíl v ziscích nepatrný, například ve Slovinsku, Bulharsku či Estonsku. A v deseti zemích zaznamenaly malé strany horší výsledky než v předchozích prvořadých volbách. Z těchto deseti zemí byla polovina postkomunistických a polovina bez komunistické minulosti, proto nelze souhlasit s tvrzením H. Schmitta týkající se voleb do EP v roce 2004, že teorie o vyšších ziscích malých stran platí spíše v konsolidovaných stranických systémech západní Evropy než v těch postkomunistických. (Schmitt, 2005, s. 664)

Rozdíly mezi východními a západními demokraciemi

Ve své práci zabývající se volbami do EP 2004 dospěl H. Schmitt k závěru, že jejich výsledky se liší v západoevropských demokraciích (počítaje v to i Maltu a Kypr) a nových postkomunistických členských zemích. Volební účast je v těchto volbách obecně všude nízká, v postkomunistických zemích je však míra absence voličů výraznější, často navíc spojována s euroskepticismem, byť se jedná v tomto případě o dosti zjednodušující tvrzení i vzhledem k tomu, že podpora evropského integračního projektu ze strany veřejnosti se i v rámci zemí postkomunistického prostoru výrazně liší. Dále Schmitt tvrdí, že vládní strany ztrácejí podporu všude, ale v zemích bývalého východního bloku jejich ztráty neodpovídají fázím volebního cyklu, které jsou určující pro zisky vládních stran v konsolidovaných západních stranických systémech již od prvních přímých voleb do EP v roce 1979. A malé strany ve východních zemích si ve volbách do EP nevedou lépe než v předchozích prvořadých volbách – na rozdíl od těch západních. Důvodem všech těchto rozdílů spočívá podle Schmitta v povaze stranického uspořádání v postkomunistických zemích. Ve většině z nich se dle Schmitta stabilní a konsolidovaný stranický systém teprve utváří. Strany mění názvy a koalice od jedné voleb k druhým i mezi nimi. Výsledkem je, že stejně tak i mnoho voličů mezi dvěma prvořadými volbami změnil své stranické preference. Není proto překvapením, že volatilita je v těchto postkomunistických zemích stále velmi vysoká, v porovnání se západními demokraciemi (Schmitt, 2005, s. 669).

Lze to samé tvrdit i o volbách do EP v roce 2009? Co se týče volební účasti, výsledky jsou velmi podobné jako v roce 2004. Průměrná volební účast v postkomunistických zemích je zhruba o 20 procentních bodů nižší než v západních demokraciích. U zisků vládních stran v závislosti na volebním cyklu už to tak jednoznačné není. Ze sedmi zemí, ve kterých výsledky neodpovídaly předpokladům teorie druhořadých voleb, byly čtyři východní demokracie (Litva, Polsko, Rumunsko, Slovinsko) a tři západní (Finsko, Itálie, Rakousko). V případě zisků malých stran jsou výsledky vyrovnané. Z deseti zemí, ve kterých byl oproti očekávání efektivní počet stran v Evropském parlamentu nižší než v národním parlamentu, bylo pět postkomunistických států a pět západních demokracií (počítaje v to i Maltu a Kypr). Závěry analýzy voleb do EP 2004 tedy nelze stoprocentně aplikovat na volby z roku 2009.

Závěr

Tato práce měla dva základní cíle. Prvním bylo v teoretické části uvést základní premisy teorie druhořadých voleb jakožto interpretačního rámce pro výsledky voleb do EP. Jeho základ tvoří šest dimenzí, typických pro druhořadé volby, kterými se liší od voleb prvořadých. Vzhledem k tomu, že žádná ze zkoumaných evropských zemí není prezidentským systémem, jsou za prvořadé volby považovány ty do národního parlamentu, v případě že je parlament dvoukomorový, tak volby do jeho dolní komory. Pro většinu výzkumů je stěžejní první dimenze konceptu. Podle ní je nejdůležitějším aspektem druhořadých voleb jejich menší význam v porovnání s volbami prvořadými. V těch prvořadých občané rozhodují o tom, kdo povede jejich

⁵Tyto dvě země používají pro národní volby většinový volební systém (být jeho odlišné varianty).

zemi a jakým směrem se bude dále ubírat, což přímo ovlivňuje jejich životy. Naopak Evropský parlament nemá příliš pravomocí, jejichž uplatnění by mohlo bezprostředně ovlivňovat evropské občany. To vede ke čtyřem hlavním aspektům druhořadých voleb, tudíž i voleb do Evropského parlamentu:

1. Nižší volební účast.
2. Malé a nové politické strany mají lepší vyhlídky.
3. Vyšší procento neplatných hlasů.
4. Podpora vládních stran se mění v závislosti na volebním cyklu.

Právě tři ze čtyř výše uvedených aspektů druhořadých voleb byly předmětem výzkumu ve druhé části tohoto textu. Aspekt „vyšší procento neplatných hlasů“ byl z důvodu rozsahu práce vynechán (ale i proto, že řada předchozích výzkumů Reifovy a Schmittovy předpoklady vyvrátila). Cílem této části bylo aplikovat teorii druhořadých voleb na výsledky voleb do Evropského parlamentu v roce 2009, srovnat je s volbami národními a prostřednictvím míry naplnění tří pracovních hypotéz potvrdit či vyvrátit základní hypotézu práce: *Volby do Evropského parlamentu v roce 2009 splňují předpoklady druhořadých voleb*. Vlastní výzkum byl rozdělen do tří oddílů, z nichž se každý snažil potvrdit nebo vyvrátit jednu ze tří pracovních hypotéz.

První oddíl se věnoval volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009. Pracovní hypotéza č. 1 zněla: *Volby do EP 2009 měly nižší volební účast než předcházející národní parlamentní volby*. Tato pracovní hypotéza byla jednoznačně potvrzena. Průměrná voličská účast ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 byla o 26,7 procentních bodů nižší než průměrná voličská účast v předcházejících prvořadých volbách. Ve 26 z 27 zkoumaných členských zemí Evropské unie byla volební účast nižší, než v předchozích prvořadých volbách. Jedinou výjimku tvoří Lucembursko, kde byla účast o 5,55 p. b. vyšší. Avšak vzhledem k tomu že v Lucembursku se volby do EP konají vždy současně s národními parlamentními volbami a je zde ze zákona povinná volební účast, nelze vyvrácení hypotézy právě v této zemi pokládat za relevantní.

Druhý oddíl analytické části se zabýval zisky vládních stran v závislosti na volebním cyklu ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009. Pracovní hypotéza č. 2 zněla: *Ve volbách do EP 2009 se podpora vládních stran měnila v závislosti na volebním cyklu*. Tato pracovní hypotéza byla potvrzena, avšak nikoli bez výhrad. Ve 20 z 27 testovaných členských zemí Evropské unie odpovídaly zisky vládních stran fázi volebního cyklu, ve kterých se konaly volby do Evropského parlamentu v roce 2009. Avšak pět zemí se nacházelo na začátku volebního cyklu, v období tzv. líbánek, kdy měly zisky vládních stran narůstat či zůstat na stejné úrovni z prvořadých voleb. To se však nepotvrdilo a vládní strany zde podporu ztrácely. A ve dvou zemích, kde se volby do EP konaly uprostřed volebního cyklu, kdy vládní strany zaznamenávají největší ztráty, tyto strany naopak hlasy získávaly. Období líbánek trvá nejdéle 12 měsíců (v zemích se čtyřletým volebním obdobím, v zemích kde je toto období delší, může trvat i více než 12 měsíců), ovšem jeho délka je u každého případu individuální a záleží vždy na konkrétní politické situaci. V uvedených pěti zemích se volby do EP konaly od sedmi do 14 měsíců od prvořadých voleb. Pokud bychom tedy přehodnotili označení fáze volebního cyklu a tvrdili, že v těchto pěti zemích již nešlo o období líbánek, ale o prostřední fázi volebního cyklu, pak by pracovní hypotéza č. 2 nebyla potvrzena pouze ve dvou případech. Toto konstatování je třeba brát jakožto kritiku jisté vágnosti konceptu druhořadých voleb.

Třetí oddíl se věnoval ziskům malých stran ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009. Pracovní hypotéza č. 3 byla tato: *Ve volbách do EP 2009 získávaly malé strany více hlasů než v předcházejících národních parlamentních volbách*. I zde byla pracovní hypotéza ve většině zkoumaných zemí potvrzena. Ovšem v deseti případech tento předpoklad neplatil a efektivní počet stran v Evropském parlamentu byl nižší než v národním parlamentu jednotlivých zemí. Hypotéza tedy nebyla potvrzena ani zdaleka tak přesvědčivě jako v první části týkající se volební

účasti, a dokonce ani jako ve druhé části týkající se zisků vládních stran. Nicméně vzhledem k tomu, že předpoklad byl potvrzen v 17 případech z 27, což je většina, lze říct, že třetí pracovní hypotéza platí. Protože všechny tři pracovní hypotézy byly v průběhu práce potvrzeny, můžeme konstatovat, že hlavní hypotéza práce platí a volby do Evropského parlamentu v roce 2009 naplnily předpoklady druhořadých voleb, ačkoliv v porovnání s prvními přímými volbami v roce 1979 jen v omezené míře. Zároveň je nutno konstatovat, že vztahy předpokládané teorií druhořadých voleb nelze brát za automatické a do analýzy výsledků voleb druhého řádu je třeba vždy vzít do úvahy aspekty, resp. faktory, které jsou specifické pro jednotlivé země, počínaje volebním systémem, nastavením volebního práva, přes vývoj stranického systému a jednotlivých politických stran po podobu kandidátních listin či faktory externí (např. dopady mezinárodní ekonomické krize).

Použité zkratky

CD & V	Christen Democratisch & Vlaams
MR	Mouvement Réformateur
VLD	Vlaamse Liberalen en Democraten
CDH	Centre Démocrate Humaniste
PS	Parti Socialiste
BSP	Balgarska Socialističeska Partija
DPS	Dviženie za Prava i Svobodi
NDSV	Nacionalno Dviženie za Stabilnost i Vazhod
ODS	Občanská demokratická strana
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
SZ	Strana zelených
V	Venstre
KF	Det Konservative Folkeparti
RE	Eesti Reformierakond
IRL	Isamaa ja Res Publica Liit
KESK	Suomen Keskusta
KOK	Kansallinen Kokoomus
VIHR	Vihreä liitto
SFP	Svenska folkpartiet i Finland
UMP	Union pour un Mouvement populaire
NC	Nouveau Centre
FF	Fianna Fáil
GP	Green Party
PDL	Il Popolo della Libertà
LN	Lega Nord
AKEL	Anorthotikon Komma Ergazemenou Laou
DIKO	Dimokratiko Komma
EDEK	Kinima Sosialdimokraton
TS-LKD	Tėvynės sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai
TPP	Tautos prisikėlimo partija
LRLS	Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis
LiCS	Liberalų ir centro sąjunga
TP	Tautas partija
ZZS	Zaļo un Zemnieku savienība

JL	Jaunais laiks
PS	Pilsoniska Savieniba
TB/LNNK	Tēvzemei un Brīvībai/LNNK
CSV	Chrēschtlech Sozial Vollekspartei
LSAP	Lëtzebuenger Sozialistesche Arbechterpartei
MSZP	Magyar Szocialista Párt
PN	Partit Nazzjonalista
CDU	Christlich Demokratische Union Deutschlands
CSU	Christlich Soziale Union Deutschlands
SPD	Sozialdemokratische Partei Deutschlands
CDA	Christen Democratisch Appel
CU	Christen Unie
PO	Platforma Obywatelska
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe
PS	Partito Socialista
SPÖ	Sozialdemokratische Partei Österreichs
ÖVP	Österreichische Volkspartei
PSD	Partidul Social-Democrat
PDL	Partikul Democrat Liberal
ND	New Democracy
SMER-SD	SMER-Sociálna demokracia
SNS	Slovenská národná strana
LS-HZDS	Ludová strana – Hnutie za demokratické Slovensko
SD	Socialni Demokrati
Z	Zares
LDS	Liberalna Demokracija Slovenije
DeSUS	Demokratčina Stranka Upokojencev Slovenije
LAB	The Labour Party
PSOE	Partido Socialista Obrero Español
M	Moderanta Samlingspartiet
C	Centerpartiet
FP	Folkpartiet liberalerna
KD	Kristdemokraterna

Seznam použité literatury

- BATORY, A. (2009): European Parliament election briefing NO 25: The European Parliament elections in Hungary. June 7th 2009. Department of Public Policy. Central European University. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- Bulharská Centrální volební komise*. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.cik-bg.org>.
- Compulsory voting around the world – Research report of The Electoral Commission*. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.electoralcommission.org.uk/document-summary?assetid=16157>.

- CONTI, N. (2009): European Parliament election briefing NO 45: The European Parliament elections in Italy. 6–7th June 2009. CIRCAP Centre for the Study of Political Change. University of Siena. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- Dánské Ministerstvo sociální péče. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.im.dk>.
- Databáze volebních výsledků nizozemské Volební rady. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.verkiezingsuitslagen.nl>.
- DOČKAL, V., KANIOK, P., ZÁVĚŠICKÝ, J. (2007): *Evropský parlament*. Brno: Masarykova univerzita Brno – Mezinárodní politologický ústav.
- Estonský volební úřad. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.vvk.ee>.
- FALLEND, F. (2009): European Parliament election briefing NO 43: The European Parliament election in Austria. June 7th 2009. University of Salzburg. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- FIALA, P. (2007): *Evropský mezičas: nové otázky evropské integrace*. Brno: Barrister & Principal.
- FIALA, P., PITROVÁ, M. (2009): *Evropská unie*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Francouzské Ministerstvo vnitra. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.interieur.gouv.fr>.
- FRANKLIN, M. (2005): The fading power of national politics to structure voting behavior elections to the European Parliament, *Paper prepared for the Budapest Conference on the European Election Study*. May 2005.
- FREIRE, A. (2003): Second Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal 1975–2002. *Working papers, Instituto de Ciências Sociais, Universidade de Lisboa*.
- HAVLÍK, V., HOSKOVEC, L. (2009): Krajské volby v České republice v kontextu konceptu voleb druhého řádu. Analýza vybraných aspektů voleb do krajských zastupitelstev v letech 2000–2008. *Evropská volební studia*. Vol. 4, Issue 1, s. 22–47.
- HENDERSON, K. (2009): European Parliament election briefing NO 44: The European Parliament election in Slovakia. 6th June 2009. University of Leicester. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- HOLMES, M. (2009): European Parliament election briefing NO 35: The European Parliament Election in Ireland. 5th June 2009. Sussex European Institute. University of Sussex. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- HUBERTY, M. (2009): European Parliament election briefing NO 40: The national legislative and European Parliament elections in Luxembourg. 7th June 2009. Sussex European Institute. University of Sussex. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- CHARALAMBOUS, G. (2009): European Parliament election briefing NO 34: The June 2009 European elections in the Republic of Cyprus. Frederick University. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- CHYTILEK, R. a kol. (2009): *Volební systémy*. Praha: Portál.
- Informační oddělení maltské vlády. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.doi.gov.mt>.
- International Institute for Democracy and Electoral Assistance IDEA. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.idea.int>.
- KOEPKE, J. R., RINGE, N. (2006): The Second-order Election Model in an Enlarged Europe, *European Union Politics*. Vol. 7, s. 321–346.

- Kyperský tiskový a informační úřad. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.vouleftikes2006.gov.cy>.
- KYSELA, J. (2004): *Dvoukomorové systémy. Teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů*. Praha: Eurolex Bohemia.
- Litevská volební komise. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.vrk.lt>.
- Lotyšská volební komise. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.cvk.lv>.
- MARSH, M. (1998): Testing the second-order elections model after four European Elections, *British Journal of Political Science*. Vol. 28, s. 591–607.
- MARSH, M. (2005): European Parliament elections and losses by governing parties. In VAN DER BRUG, W., VAN DER EIJK, C. (eds., 2005): *European elections and domestic politics*, Manuscript submitted to University of Notre Dame Press, s. 51–72.
- Národní volební úřad Maďarska. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.valasztas.hu>.
- Oficiální stránky Evropského parlamentu. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.europarl.europa.eu>.
- Oficiální stránky s volebními výsledky Belgie „Résultats électoraux“. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.ibzdgip.fgov.be>.
- Parties and Elections in Europe*. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.parties-and-elections.de>.
- PILET, J.-B., BRACK, N. (2009): European Parliament election briefing NO 33: The European and regional elections of 7th June 2009 in Belgium, Cevipol. Université Libre de Bruxelles. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- Polská Národní volební komise. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.pkw.gov.pl>.
- Portugalská Národní volební komise. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.cne.pt>.
- Rakouské Spolkové ministerstvo vnitra. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.bmi.gv.at>.
- RAUNIO, T. (2009): European Parliament election briefing NO 26: The European Parliament election in Finland. 7th June 2009. University of Tampere. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- REIF, K. (1985a): National electoral cycles and European elections. *Electoral Studies*. Vol. 3, s. 244–255.
- REIF, K. (1985b): Ten second-order elections. In REIF, K. *Ten European Elections*, Gower, Aldershot, s. 1–36.
- REIF, K. (1997): European Elections as Member State Second-Order Elections Revisited. *European Journal of Political Research*. Vol. 31, No. 2, s. 115–124.
- REIF, K., SCHMITT, H. (1980): Nine second-order national elections – A conceptual framework for the analysis of european elections results. *European Journal of Political Research*. Vol. 8, s. 3–44.
- Rumunský Centrální volební úřad. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.becparlamentare2008.ro>.
- SAVKOVA, L. (2009): European Parliament election briefing NO 32: The European Parliament election in Bulgaria. 7th June 2009. Sussex European Institute. University of Sussex. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.

- SCHMITT, H. (2005): The European Parliament Elections of June 2004: Still Second-Order?, *West European Politics*. Vol. 28, Issue 3. May 2005, s. 650–679.
- Statistický úřad Slovenské republiky. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.statistics.sk>.
- Stránky Spolkového předsedy volební komise. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.bundeswahlleiter.de>.
- STRMISKA, M. a kol. (2009): *Volební komplexy zemí V4. Studie k pojetí víceúrovňového volebního prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- STRMISKA, M. a kol. (2005): *Politické strany moderní Evropy*. Praha: Portál.
- SZCZERBIAK, A. (2009): European Parliament election briefing NO 36: The European Parliament election in Poland. 7th June 2009. Sussex European Institute. University of Sussex. *EPERN European Parties Elections and Referendums Network*.
- ŠARADÍN, P. (2009): *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Španělské Ministerstvo vnitra. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.elecciones.mir.es>.
- Švédský Volební úřad. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.val.se>.
- TUFTE, E. (1975): Determinants of the Outcomes of Midterm Congressional Elections, *American Political Science Review*. Vol. 69, No. 3, s. 812–826.
- Volební komise Spojeného království. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.electoralcommission.org.uk>.
- Volební server Českého statistického úřadu. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.volby.cz>.
- Volební server finského Ministerstva spravedlnosti. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.vaalit.fi>.
- Volební server italského Ministerstva vnitra. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://elezioni.interno.it>.
- Volební server Lucemburského velkovévodství. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://www.elections.public.lu>.
- Volební server řeckého Ministerstva vnitra. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://ekloges.yypes.gr>.
- Volební server slovinského Ministerstva veřejné správy. [on-line]. [cit. 2010-08-25]. Dostupné na <http://volitve.gov.si>.